

De gemeente Harlingen “Het leukste havenstadje van Noordwest-Europa” heeft een fraai lokaal museum, het Hannemahuis. Het is gehuisvest in een mooi pand, midden in de historische binnenstad en pand en collectie zijn grotendeels een gift van een lokale familie. Hoe mooi het ook is, het aantal bezoekers is beperkt. In de gesprekken met politici en burgers vragen we (in dit geval Frank Geene en ik samen) natuurlijk: “Is het jullie waard dat op een kaartje bijna € 100 subsidie zit”. Dat is natuurlijk een prikkelende vraag.

Enigszins tot onze verrassing was het collectieve antwoord: “Ja, en liefst ook wat meer subsidie ook, dan kunnen ze mooie tentoonstellingen organiseren waardoor er meer mensen komen”. En dat heeft gewerkt! Het Hannemahuis adverteert zelfs heden ten dage op de radio met mooie tijdelijke tentoonstellingen. Als de uitkomst van een kerntakendiscussie is dat de gemeente de belangrijke dingen meer geld geeft, dan werkt het kennelijk. Ook in andere gemeenten blijkt telkens weer dit lokale erfgoed een volstrekt onrendabele, maar zeer essentiële taak van de gemeente te zijn. Overigens zie je dat bij heringedeelde gemeenten dan weer minder. Daar is de ‘ziel’ kennelijk een beetje uit die gemeente verdwenen, of vervlakt in een groter geheel.

2.5 De politieke haalbaarheid

Om concrete bezuinigingsmogelijkheden te benoemen, maak ik gebruik van mijn brede ervaring in andere gemeenten. Wat zijn meestal politiek haalbare bezuinigingen?

En die veranderen in de loop der jaren. De tijdgeest is veranderd, met bijvoorbeeld een groter vertrouwen in de individuele mens (o.a. profijt-beginsel) en in hulp voor elkaar (‘participatiesamenleving’). Die heeft tot andere prioriteiten in de gewenste uitgaven geleid.

Het profijtbeginsel

Een centrale vraag is of de burger een taak en verantwoordelijkheid niet (weer) zelf op zich kan nemen.

De volwassen individuele Nederlander is rijker, mondiger en gemiddeld veel hoger opgeleid dan zijn grootouders.²⁴ Daarom is hij ook beter in staat om zijn eigen keuzes te maken. Dat moet ook voor de gemeente gevolgen hebben, onder meer voor de subsidiëring van voor iedereen zelf verstandig gedrag.

Waarom moet de samenleving het voetbal of de hockey van volwassenen subsidiëren? En zijn vioolles op de muziekschool? Hij/zij is zelf toch wel mans of vrouws genoeg om zijn eigen keuzes te maken en die te betalen?

Deze hedendaagse redenering heeft onder andere gevolgen voor de subsidiëring van de sportaccommodaties en culturele voorzieningen. Slechts weinig mensen zijn principieel tegen bezuinigingen daarop, maar veel van hen werpen wel de volgende bezwaren op: minder groepssport kan de sociale samenhang verzwakken. En het ontbreken van sportmogelijkheden kan de aantrekkelijkheid van de gemeente als woongemeente aantasten.

Deze gevaren zijn met ondersteunende maatregelen voor een deel te pareren:

- 1 Zorg dat mensen met een laag inkomen kunnen blijven sporten. Dat kan bijvoorbeeld via de bijzondere bijstand of een lokale deelnamepas.
- 2 Zorg dat jeugd kan blijven sporten. Schaf bijvoorbeeld de ongerichte subsidies voor sportclubs af en vervang die door een bedrag per jeugdlid.
- 3 Maak een stimuleringsregeling voor vrijwilligerswerk, waardoor bestuur en kader kunnen blijven zorgen voor een sterke vereniging.

²⁴ En tegelijkertijd is de samenleving onevenwichtiger geworden: het aantal daklozen groeit, armoede neemt toe, voedselbanken zijn steeds dringender nodig.

Een ander voorbeeld van het profijtbeginsel is de tariefdifferentiatie voor het ophalen van huisvuil. Wie veel afval veroorzaakt en/of slecht scheidt, betaalt méér. Ook goed voor het milieu.

De participatiesamenleving

De vraag die we ook zeker niet mogen vergeten, is of andere sociale groepen of instituties taken van de gemeente zouden moeten overnemen. Denk aan de buurtvereniging, familieverbanden, vrienden, kerken enz.

De Nederlandse rijksoverheid bepleitte enkele jaren ‘de participatiesamenleving’: inwoners moeten een deel van de verantwoordelijkheden weer terugnemen die ooit (te gemakkelijk?) naar de overheid zijn gegaan. Hierdoor wordt de zorg voor elkaar al gauw een onderwerp van discussie. Wanneer moet je op vrienden, burens en familieleden kunnen rekenen en niet meer (of nog niet) op de overheid? Een ander onderwerp dat al snel op tafel komt, is het beheer van het openbaar gebied (groenvoorziening, begraafplaatsen) en sport- en culturele voorzieningen (o.a. voetbalvelden, zwembaden en de bibliotheek). Wanneer het gemeentebestuur bereid is hierover een radicaal diepgaande discussie te voeren, wordt het een kerntakendiscussie.

Grote projecten

Om op grote projecten te kunnen bezuinigen, moet je eerst een zo goed mogelijk inzicht verwerven in de werkelijk te verwachten kosten en opbrengsten. Dat doe je door te vergelijken met gerealiseerde vergelijkbare projecten, maar ook door de mechanismen te identificeren die het zicht op kosten en baten verhullen. En dat zijn er nogal wat, is mijn ervaring.

Grote projecten zijn een interessante aparte categorie uitgaven. De kosten van grote projecten lopen vaak (erg) uit de hand. Helaas wordt dat doorgaans pas in de loop van het project duidelijk, vaak wanneer er al niets meer aan te doen is. Hoe hiermee om te gaan? Ik probeer in de eerste plaats zo veel mogelijk duidelijkheid te krijgen over de echt te verwachten kosten en baten. Dat doe ik door naar vergelijkbare projecten, ook elders in het land, te kijken, maar ook door te monitoren op enkele misleidende mechanismen.

2.6 De kaaswinkeltjesmethode

Vaak denken mensen dat ik een soort kaasschaafmethode toepas. Dat is niet zo, al ben ik helemaal niet bang om haar soms te gebruiken. Ik noem mijn methode liever de 'kaaswinkeltjesmethode'.

De kaasboer bij mij in het dorp heeft verschillende apparaten waarmee hij de kaas kleiner maakt: soms hanteert hij het grote mes (voor Hollandse kazen), soms een kleiner scherp mes (voor zachte Franse kazen), soms een gespannen draadje als een soort guillotine (voor de Griekse feta), soms een molentje (voor de Parmezaanse kaas), maar soms ook besluit hij kaassoorten helemaal niet meer te verkopen, of neemt hij nieuwe soorten op, soms ook besluit hij om de noten of olijven uit het assortiment te halen of juist toe te voegen.

Een gemeente heeft ook zulke verschillende producten, dat één soort kaasschaaf niet handig is: je moet per product de juiste keuzes maken.

Bezuinigen op subsidies bij het onderhoud van openbaar groen is niet handig. Daar wordt niet gesubsidieerd. Bij de bibliotheek bezuinigen op ambtelijke formatie ook niet. Dat is een stichting en zo veel ambtelijke kosten worden er niet gemaakt.

De ruwe kaasschaafmethode die je vaker ziet (we doen overal 1, 2 of 5% af), werkt meestal ook niet. Bezuinigen op de kosten van sociale uitkeringen is moeilijk of onmogelijk en subsidies en overeenkomsten met aannemers zijn vaak langjarig.

Als de ruwe methode wordt gebruikt, worden er vaak weer zoveel uitzonderingen op gemaakt dat zij niet werkt. Wat mij betreft noemen we die methode: “de moord met de kaasschaaf”. Als mensen mij vroegen of ik een thriller aan het schrijven was, was mijn antwoord meestal dat dat de titel was. Het doet wel pijn, maar is niet zo’n geschikte methode.

De kaasschaaf

Er is wel één onderwerp waarop de kaasschaaf goed te gebruiken is. Dan kijk je niet naar de producten, maar naar hoe je ze maakt. Iedereen koopt in, goederen en diensten. Je kan afdwingen dat iedereen dat goedkoper moet doen, bijvoorbeeld door op alle inkoopbudgetten 4% korting te rekenen. Dan moeten mensen maar efficiënter gaan inkopen.

Dat gaat niet altijd goed. Soms zijn er langlopende contracten waarop je niet kunt besparen. Daarom reken je dan van die inkoopkorting niet alles door als besparing.

Er zijn veel gemeenten die niet erg efficiënt inkopen. De inhoudelijk verantwoordelijk budgethouder mag daar zijn of haar gang gaan. En als je inhoudelijk verantwoordelijk bent, is het niet vanzelfsprekend om streng in te kopen, want je hebt vaak een langjarige relatie met de leverancier, en die wil je goed houden. Bovendien vind je doorgaans kwaliteit boven geld gaan.

Overigens valt er van alles te zeggen over gemeentelijk begrotingsbeleid: er zijn nog vele gemeenten waar de begroting van een volgend jaar wordt samengesteld door de begroting van het vorige jaar te nemen en die met de te verwachten inflatie te verhogen (indexering). Een soort omgekeerde kaasschaaf is dat. Dan moet je elk jaar moeite doen om geld voor nieuw beleid te vinden, terwijl geld dat je niet meer nodig hebt in de begroting blijft zitten. Voor mensen als ik is dat heerlijk, want bij een volgende bezuinigingsoperatie is dat snel gevonden geld.

Verstandige gemeenten tuigen echter projecten als ‘realistisch ramen’ op, waarbij iedereen elk jaar elk budget moet motiveren. Voor gemeenten klinkt dat uitzonderlijk, voor bedrijven is het volstrekt normaal (zeggen ze me; zo veel weet ik niet van bedrijven).

Verschillen per gemeente

Er zijn gemeenten die erg aan hun sociaal beleid hechten, er zijn gemeenten die vooral de infrastructuur op orde willen hebben, er zijn superzuinige gemeenten, er zijn gemeenten waar alles in stand gehouden wordt en er zijn mengvormen.

Anders dan we zouden kunnen verwachten, hebben deze verschillen lang niet altijd met de politieke kleur van het gemeentebestuur te maken. Vaak gaat het om een couleur locale die al decennia bestaat.